

“आर्यावत्तः पुण्यभूमिर्मध्यं विन्ध्यहिमागयोः” ।
 आर्यिका, स्त्री, (आर्य + स्वार्थे कन् + अत् इत्वं ।)
 श्रेष्ठा स्त्री । इति वोपदेवः ॥
 आर्यः, पुं, (ऋषे रिङ् । ऋषि + अण् ।) विवाह-
 विशेषः । यत्र वरात् गोदयं गृहीत्वा तेनैव सह
 कन्यादानं । यथा, याज्ञवल्क्यः—
 “यज्ञस्यायत्तिर्जे देव आर्य आदाय गोयुगं ।
 चतुर्दश प्रथमजः पुनात्युत्तरजश्च षट्” ॥
 (यथा मनुः, ३ । २६ ।
 “एकं गोमिथुनं दे वा वरादादाय धर्मतः ।
 कन्याप्रदानं विधिवदार्थो धर्मः स उच्यते” ॥)
 ऋषिप्रणीते चि । (यथा मनुः १२ । १०६ ।
 “आर्यं धर्म्मोपदेशश्च वेदशास्त्रविरोधिना ।
 यत्कर्त्तव्यानुसन्धते स धर्म्मो वेद नेतरः” ॥
 आर्यभिः, पुं, (ऋषभस्यापत्यम् । ऋषभ + इच् ।)
 ऋषभपुत्रः । स तु भरतराजचक्रवर्ती । इति
 हेमचन्द्रः ॥
 आर्यभी, स्त्री, (ऋषभस्य वृषस्य प्रिया । ऋषभ +
 अण् + डीप् ।) कपिकच्छुद्धः । इति राजनि-
 र्घण्टः ।
 (मध्यममार्गे नक्षत्रविशेषाणां संज्ञाविशेषः यथा,
 “तथा हे चापि फलगुण्यौ मघा चैवार्थभी मता” ।
 कपिकच्छुष्ट्यस्या गुणादयो ज्ञातव्याः ॥)
 आर्यभ्यः, पुं, (ऋषभस्य प्रकृतिः । ऋषभ + अ ।)
 षड्दोषयुक्तवृषः । तत्पर्यायः । षड्दोषयोग्यः २ ।
 इत्यमरः ॥ षड्दोष उपयुक्तं यद्वे इति भाषा ॥
 आर्हतः, पुं, (अर्हन् जिन एव । अर्हत् + अण् ।)
 जिनविशेषः । तत्पर्यायः । वादवादी २ । इति
 हेमचन्द्रः ॥
 आलं, स्त्री, (आलयति भूषयतीति । आ + अल् +
 अच् ।) हरितालं । इत्यमरः ॥ अनस्ये चि । इति
 हेमचन्द्रः ॥ (यथा वैद्यकरसेन्द्रसारसंग्रहे ॥)
 (“हरितालं तालमालमालं शूलधूषभृशम् ।
 पिञ्जकं रोमहरणं तालकं पीतमित्यपि” ॥)
 आलगर्दः, पुं, (अलगर्द एव । स्वार्थे अण् ।) अलगर्दः ।
 जलसर्पः ।
 आलम्बः, पुं, (आङ् + लवि + घञ् ।) अवलम्बः ।
 आश्रयः ॥ (शरणं । गतिः । “इह हि पततां
 नास्त्यालम्बो न चापि निवर्त्तनम्” । इति शान्ति-
 शतके ३ । २ ।) अधोलम्बनम् । यथा, रामायणे,—
 “शोभते किञ्चिदालम्बैः शालयः कनकप्रभाः” ॥)
 आलम्बनं, स्त्री, (आङ् + लम्ब + ल्युट् ।) अवलम्बनं ।
 विभावविशेषः । यथा,—
 “आलम्बनोद्दीपनाख्यौ तस्य भेदावभौ सूतौ ।
 आलम्बनं नायकादिस्तमालम्बा रसोद्भवात्” ॥
 इति साहित्यदर्पणे इय परिच्छेदः ।
 आलम्भः, पुं, (आङ् + लभि + घञ् ।) मारणं ।
 बधः । इत्यमरः ॥ (यथा सूत्रिः, “अश्वालम्भं
 गजालम्भं” । मेघदूते पूर्वमेघे । ४६ ।
 “आलम्बेधाः सुरभितनयालम्भजां मानयिष्यन्” ।
 छेदनम् । कैर्त्तनम् । मनुः ११ । १४४ ।
 “छातृजानामोषधीनां जातानां च स्वयं वने ।

छातृजानामोषधीनां जातानां च स्वयं वने ।
 छयालम्भेऽनुगच्छेत् गां दिनमेकं पथोव्रतः” ॥
 स्यर्षः । आलिङ्गनम् । यथा मनुः २ । १७६ ।
 “द्युतश्च जनवादश्च परिवर्त्तं तथाऽन्तः ।
 स्त्रीणां च प्रेक्षणात्मन्मुपघातं परस्य च” ॥)
 आलम्भा, स्त्री, (आङ् + लभि + ण्यत् ।) बधाह्वी ।
 हननीया । इति वोपदेवः ॥
 आलयः, पुं, (आलीयतेऽस्मिन् । आ + ली + आधारे
 अच् ।) गृहं । इत्यमरः ॥ (यथा कुमारः १ । १ ।)
 “हिमालयो नाम नगाधिराजः” नैषधे, “तत्रा-
 मरालयमरालमरालकेशी” । रामायणे ३ काण्डे ।
 “न हि दुष्टात्मनामार्था निवसन्त्यालये चिरं” ।
 लघुपर्यन्ते, स्त्री । भागवते १ अध्याये ५ । “पिवत
 भागवतं रसमालयम्” ॥
 आलवालं, स्त्री, (आ समन्तात् जलस्य लवमालाति
 आ + लव + ला + क ।) तरुमूलसेचनार्थस्त्रल्प-
 जलाधारः । चारमादा इति भाषा । तत्पर्यायः ।
 आवालं २ आवापः ३ । इत्यमरः ॥ (रघुवंशे
 १ । ५१ ।
 “विश्रासाय विहङ्गानामालवालान्मुपाधिनाम्” ।
 माघे । “विपुलालवालभृतवारिदर्पणः” ।)
 आलसः, चि, (अलस + स्वार्थे अण् ।) अलसः ।
 आलस्ययुक्तः । इति द्विरूपकोषः ॥
 आलस्यं, स्त्री, (अलस + घञ् ।) अलसस्य भावः ।
 अलसता । तत्पर्यायः । तन्द्रा २ कौसीद्यं ३ । इति
 हेमचन्द्रः ॥ मन्दता ४ मान्द्यं ५ कार्यप्रदेहः ६ ।
 इति राजनिर्घण्टः ॥ (यदुक्तं । “आलस्यं अमग-
 र्माधिर्जाड्यं जम्भासितादिहृत्” इत्युक्तलक्षणे
 यमिचारिभावभेदः । सुश्रुते ।
 “सुखस्पर्शप्रसङ्गित्वं दुःखदेषणलोलता ।
 शक्तस्य चाप्यनुत्साहः कर्मण्यालस्यमुच्यते” ॥)
 आलस्यः, चि, (अलस एव । अलस + स्वार्थे घञ् ।)
 अलसयुक्तः । तत्पर्यायः । मन्दः २ तुन्दपरिमृष्टः ३
 शीतकः ४ अलसः ५ अनुष्णः ६ । इत्यमरः ॥
 आलातं, स्त्री, (अलातमेव । अलात + स्वार्थे अण् ।)
 अलातं । अक्षरः ॥
 आलानं, स्त्री, (आलीयतेऽस्मिन् । आङ् + ली + ल्युट् ।
 विभाषा लीयतेऽस्मिन् ।) गजबन्धनस्तम्भः ।
 इत्यमरः ॥ गजबन्धनरज्जुः । इति नीलकण्ठः ॥
 (रघुवंशे १ । ७१ ।
 “अरुन्तुदमिवालानमनिर्वाणस्य दन्तिनः” ।
 कादम्बरी । “इभमदमलिनमालानस्तम्भयुगलमुप-
 हसन्तमिवोददण्डयेन” ।
 रघुवंशे ४ । ६६, ४ । ८१ ।
 “गजालानपरिक्षिष्टैरलोटेः सार्द्धमानताः” ।
 “तद्गजालानतां प्राप्तेः सह कालागुरुदुमेः” ॥)
 नन्धनं । इति रायमुकुटः ॥ रज्जुः । इति मेदिनी ॥
 आलापः, पुं, (आङ् + लप् + घञ् ।) कथोपकथनं ।
 सम्भाषणं । तत्पर्यायः । आभाषणं २ । इत्यमरः ।
 (साहित्यदर्पणे, प्रथमपरिच्छेदः ।
 “काव्यालापाश्च ये केचित् गीतकान्यखिलानि च” ॥)
 आलाप्यः, चि, (आङ् + लप् + कर्मणि ण्यत् ।)
 आलापयोग्यः । आलापनीयः ॥

आलावर्त्तं, स्त्री, (आलमन्वर्थमावर्त्तते इति आल +
 आ + वृत् + अच् ।) वस्त्रनिर्मितव्यजनं । इति
 हेमचन्द्रः ॥ कापडेर पाखा इति भाषा ।
 आलावः, स्त्री, अलावः । इति शब्दरत्नावली ॥ लाड
 इति भाषा । (अलावुशब्देऽस्या विशेषो ज्ञेयः ॥
 आलावूः, स्त्री, अलावूः । इति शब्दरत्नावली ॥
 आलास्यः, पुं, (आलं पर्याप्तं आस्यं मुखं यस्य सः ।)
 कुम्भीरः । इति हेमचन्द्रः ॥
 आलिः, स्त्री, (आलयति भूषयति । आ + अल भूषणे
 अच् इः ।) वयस्या । (यथा कुमारसम्भवे । ५ । ८६ ।
 (“निवार्यतामालि जिमप्ययं वदुः,
 पुनर्विवक्षुः स्फुरितोत्तराधरः” ॥)
 (आलति निर्वापयति जलं । अल वारणे । सर्वधा-
 तुष्य इन् ।) सेतुः । (अल्यतेऽनया । अल् + इच् ।)
 पंक्तिः । इति मेदिनी अमरश्च ॥ सन्ततिः । इति
 शब्दरत्नावली ॥
 आलिः, पुं, (आलति दंष्ट्रणे समर्थो भवति । आ +
 अल् + बाङ्लकात् इण् ।) दन्धिकः । अमरः ।
 इति हारावली अमरटीका च ॥
 आलिः, चि, (आङ् + अल् + इण् ।) विशदाश्रयः ।
 निर्मलान्तःकरणः । इति मेदिनी । अनर्थः । इति
 हेमचन्द्रः ॥
 आलिङ्गनं, स्त्री, (आङ् + लिङ्ग + ल्युट् ।) प्रीतिपूर्वक-
 परस्परस्नेहः । कोलाकोली इति भाषा । तत्-
 पर्यायः । अङ्गपालिः २ स्निग्धा ३ । इति त्रिकाण्ड-
 शेषः ॥ परिस्पर्शः ४ परीस्पर्शः ५ परिस्पर्शः ६
 संस्नेहः ७ उपगृह्णन् ८ । इत्यमरः ॥ तत्प्रसङ्गात्
 यथा । आमोदालिङ्गनं १ सुदितालिङ्गनं २ प्रेमा-
 लिङ्गनं ३ आनन्दालिङ्गनं ४ सख्यालिङ्गनं ५ मदना-
 लिङ्गनं ६ विनोदालिङ्गनं ७ । इति कामशास्त्रम् ॥
 (“आलिङ्गनात्यधिकृताः स्तुतामपुरेव” ।
 इति माघः ॥ यथा मेघदूते उत्तरमघे ६ ।
 “यत्र स्त्रीणां प्रियतमसुजालिङ्गनोच्चासितानां” ॥)
 आलिङ्गी, [न] पुं, (आ + लिङ्ग + इनि ।) आलिङ्गः ।
 मृदङ्गविशेषः । इत्यमरटीकायां खामी शब्द-
 रत्नावली च ॥
 आलिङ्गः, पुं, (आ + लिङ्ग + ण्यत् ।) यवाकृतिमृदङ्गः ।
 इत्यमरः ॥ मादोल इति भाषा । यथा शब्दार्थे ॥
 “चतुरङ्गलहीनोऽङ्गान्मुखे चैकाङ्गुलेन यः ।
 यवाकृतिः स आलिङ्ग आलिङ्ग स हि वाद्यते” ॥
 आलिङ्गरः, पुं, (अलिङ्गर + अण् ।) अलिङ्गरः । इति
 त्रिकाण्डशेषः ॥ जाला इति भाषा ।
 आलिन्दः, पुं, (अलिन्द + अण् ।) अलिन्दः । वक्षि-
 र्दारप्रकोष्ठः । गृहान्तरप्रस्थावैदिका । इति
 रायमुकुटः शब्दरत्नावली च ॥ गृहैकदेशः । इत्य-
 मरमाला ॥
 आलिन्दकः, पुं, (आलिन्द एव स्वार्थे कः ।) आलिन्दः ।
 इति शब्दरत्नावली ॥
 आलिम्यनं, स्त्री, (आङ् + लिम्य + ल्युट् ।) मङ्गला-
 लेपनं । आलिपना इति भाषा । तत्पर्यायः । आत-
 पणं २ आदीपणं ३ मण्डोदकं ४ । इति त्रिकाण्ड-
 शेषः ॥